

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

18(27)

2018

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI VILNIUS 2018

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pristatymai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Jonathan Hill

Pietų Ilinojaus universitetas / Southern Illinois University, Carbondale, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Ullrich Kockel

Heriot-Watt universitetas / Heriot-Watt University, Edinburgh, UK

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Leidyklos adresas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:

Lietuvos istorijos institutas

Tel. / Phone: + 370 5 262 9410

Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt

www.istorija.lt

vytis.cubrinskas@vdu.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,

SocINDEX with Full Text; Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. LIP-078/2016)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	5
Editorial (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	7

Straipsniai / Articles

Chris Hann

Ritual and Economy: From Mutual Embedding to Non-Profit Festivalisation in Provincial Hungary	9
Ritualas ir ekonomika: nuo abipusės nesuprekinotos ekonomikos iki nevyriausybės festivalizacijos provincinėje Vengrijoje. Santrauka	33

Rasa Paukštytė-Šaknienė

Kaimynystės ryšiai šių dienų kultūroje: atvejais iš Vilniaus apylinkių	35
Neighbourly Ties in Contemporary Culture: Cases from the Vilnius Area. Summary	59

Darius Daukšas

Tarp tapimo norvegu ir buvimo lietuviu: Norvegijos lietuvių pilietybės sampratos	63
Caught between Becoming a Norwegian and Staying a Lithuanian: Concepts of Citizenship among Lithuanian-Norwegians. Summary	85

Jolanta Kuznecovienė

<i>Gyvenimas ant sūpuoklių</i> : lietuvių diasporos antrosios kartos identiteto dilemos	87
<i>On the Swings</i> : Identity Dilemmas of the Second-Generation Lithuanian Diaspora. Summary	107

Audronė Daraškevičienė

Vaiko auklėjimas šiuolaikinėje Lietuvoje: tėvų požiūris	109
Bringing up a Child in Contemporary Lithuania: Parental Attitudes. Summary	127

Žilvytis Šaknys

Valstybės (Tautos) švenčių formavimo ypatumai 1918–1940 m. Lietuvoje ...	129
State (National) Holidays in Lithuania between 1918 and 1940. Summary	151

Diskusijų forumas / Forum

Christian Giordano

- From Political Subjectivity to Political Intentionality: The Predominance
of Society over the Individual 155
- Nuo politinio subjektyvumo iki sąmoningumo: visuomenės
dominavimas prieš individą. Santrauka 170

Mokslinis pranešimas / Special Lecture

Orvar Löfgren

- Mano ar mūsų? Namai kaip moralinė ekonomika 173

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas. B. Kulnytė,
E. Lazauskaitė (sud.) (*Auksuolė Čepaitienė*) 197
- Jonas Vitartas (Jan Michał Witort, 1853–1903). Rinktiniai raštai 1.
A. Čepaitienė (sud.) (*Venantas Mačiekus*) 202
- Gražina Žumbakienė. Senieji Lietuvos gėlių darželiai: kvapnūs,
puošnūs, gydantys (*Loreta Martynėnaitė*) 206
- Etnografija. Metraštis 26 [skirta V. Miliui]. E. Lazauskaitė,
Ž. Šaknys (sud.) (*Auksuolė Čepaitienė*) 208

Konferencijos / Conferences

- Amerikos antropologijos asociacijos 116-asis forumas Vašingtone
(*Vytis Čiubrinskas*) 213
- EASA 15-oji konferencija Stokholme (*Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas*) ... 216
- AABS konferencija 2018 (*Audronė Daraškevičienė, Vida Savoniakaitė,
Skaidrė Urbonienė*) 219
- III nacionalinė doktorantų konferencija „Veritas Ethnologica“
(*Vaida Rakaitytė*) 222

Sukaktys / Anniversaries

- Petrui Kalniui – 70 (*Žilvytis Šaknys*) 225

In Memoriam

- Netekome Marijos Mastonytės-Miliuvienės (*Žilvytis Šaknys, Petras Kalnius*) ... 229

Valstybės (Tautos) švenčių formavimo ypatumai 1918–1940 m. Lietuvoje

Žilvytis Šaknys

1918–1940 m. spaudoje neretai sutinkame žodžius „Tautos šventė“, kuriais įvardijama svarbiausioji valstybės šventė, tačiau tai gali reikšti skirtingas šventes: Nepriklausomos Lietuvos valstybės paskelbimo dieną, Steigiamojo Seimo susirinkimo dieną, Žolinę ir Vytauto Didžiojo karūnavimo dieną. Straipsnyje analizuojamos 1918–1940 m. Lietuvos Respublikoje šventos valstybės šventės. Išsikėlus tikslą atskleisti valstybės švenčių formavimą Lietuvoje remiantis istorinio lyginamojo metodo galimybėmis, keliami uždaviniai: atskleisti valstybės švenčių kūrimo dinamiką; išanalizuoti valstybės švenčių hierarchinės struktūros kaitą; aptarti valstybės švenčių šventimo formas ir visuomenės joms teikiamus prioritetus; taip pat apžvelgti Lietuvos valstybės švenčių savitumus 1920–1939 m. Lenkijos okupuotose Lietuvos teritorijose.

Raktiniai žodžiai: *Tautos šventė, Nepriklausomos Lietuvos valstybės paskelbimo diena, Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, Žolinė, Vytauto Didžiojo karūnavimo diena.*

The expression ‘National Day’, which denotes the most important state holiday in Lithuania, was often used in the Lithuanian press between 1918 and 1940. However, it can mean not one, but a few different holidays, such as the Day of the Restoration of the State of Lithuania, the Day of the Constituent Assembly of Lithuania, Žolinė (the Feast of the Assumption), or the Day of the Coronation of Vytautas the Great. The article looks at the state holidays observed in Lithuania between 1918 and 1940. The main aim is to show how state holidays evolved in Lithuania, using the historical comparative method. It highlights the dynamics of the development of state holidays, analyses the hierarchical changes, distinguishes different forms of state holiday and the priority given to them by society, and describes state holidays in the parts of Lithuania that were occupied by Poland between 1920 and 1939.

Key words: *National Day, the Day of the Restoration of the State of Lithuania, the Day of the Constituent Assembly of Lithuania, the Feast of the Assumption, the Day of the Coronation of Vytautas the Great.*

Dr. Žilvytis Šaknys, Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos ir antropologijos skyrius, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, el. paštas: shaknys@gmail.com

Įvadas

2018 m. vasario 16 d. paminėjome šimtąsias Lietuvos Respublikos metines. Tai paskatino pažvelgti į 1918–1940 m. gyvavusias valstybės šventes. Visos modernios valstybės savo išskirtinumą įteisina ne tik konstitucija, herbu, himnu, vėliava, bet ir valstybės įstaigoms privalomu švenčių ir nedarbo dienų sąrašu. XX a. daugumoje Europos šalių dominavo tarptautinės krikščioniškosios šventės, tačiau tarp jų švenčiamos ir tik tai valstybei svarbios dienos, kurios įvardijamos valstybės šventėmis, pažyminčiomis ir skatinančiomis prisiminti ir kasmet iš naujo išgyventi tai valstybei svarbius įvykius¹.

Nacionalinė šventė nėra senas reiškinys. Politinis elitas nacionalinės vienybės labui jas kūrė nuo XVIII a. pabaigos (Hobsbawm 1983: 271–283; Helsloot 2008: 97–116). Valstybės švenčių sistema, kaip tautos formavimo proceso sudėtinė dalis, atlieka pagrindinį vaidmenį formuojant ir palaikant tautinį tapatumą (Anastasova 2011: 159), kita vertus, švenčių ritualai atspindi visuomenę, kuri juos pačius sugeneravo (Hornborg 2007: 83). Todėl valstybės švenčių tyrimai yra svarbūs nacionalinei kultūrai suprasti.

Valstybinių švenčių – oficialių nedarbo dienų – struktūra Lietuvoje šiomis dienomis dar nėra galutinai nusistovėjusi ir yra nuolatinių diskusijų objektas. Etnologiniai tyrimai rodo ir nepakankamą valstybės švenčių minėjimo mastą šių dienų visuomenėje (Mardosa 2016: 109–119). Dėl šios priežasties svarbu pažvelgti į tos struktūros ištakas 1918–1940 m., kai lietuviškos valstybės šventės dar buvo formuojamos. Religinės šventės buvo švenčiamos ir iki 1918 m. (dalis jų buvo oficialiomis nedarbo dienomis ir Lietuvą valdžiusioje carinėje Rusijoje, Mažojoje Lietuvoje ir Vokietijos imperijoje), o sekuliari lietuviška valstybės šventė buvo naujas reiškinys.

1920–1940 m. valstybinių švenčių ir nedarbo dienų sąrašas buvo gana stabilus. Ypač religinių švenčių. 1920 m. buvo švenčiami Naujieji metai (sausio 1 d.), Trys Karaliai (sausio 6 d.), Šv. Kazimiero diena (kovo 4 d.), Šv. Juozapo diena (kovo 18 d.), Didysis penktadienis, Didysis šeštadienis ir dvi Velykų dienos, Šeštinės, Devintinės, Joninės (birželio 24 d.) (tik 1920 m.), Šv. Petro ir Povilo diena (birželio 29 d.), Žolinė (rugpjūčio 15 d.), Visų Šventųjų diena (lapkričio 1 d.),

¹ Oficialiuose 1918–1940 m. dokumentuose šventės skirstytos į religines šventes (žmonės dar išskirdavo *metines* šventes – Kalėdas, Velykas ir Sekmines), valstybės šventes ir paprastas nedarbo dienas (liaudyje dar vadintas *pusšventėmis*). Plačiau apie šiuos skirstymus kalbėsime toliau. Valstybės šventės sąvoką vartosime kaip religinio pagrindo neturinčius, modernybės epochoje „išrastus“ politinius ritualus, kurių tikslas – ugdyti lojalumą tautai ir valstybei (Hobsbawm 1983: 271; Bell 1997: 128–137). Kaip valstybinės šventės sinonimas siaurąja prasme gali būti vartojama sąvoka „tautinė šventė“, „nacionalinė šventė“, kaip matysime toliau, atskirą atspalvį tarpukariu turėjo sąvoka „Tautos šventė“, išskiriama kaip svarbiausia valstybės šventė. Sąvoka *valstybinės šventės* apibrėžia valstybės reglamentuotų švenčių (nedarbo dienų) metinį ciklą (Šaknys 2015: 99–128).

Švč. M. Marijos Nekaltas prasidėjimas (gruodžio 8 d.), Kūčios (gruodžio 24 d.) ir Kalėdų dvi dienos (gruodžio 25–26 d.), taip pat kai kuriais metais buvo švenčiama ir Sekminių antroji diena (pirmoji – sekmadienis). To negalėtume pasakyti apie valstybės šventes, išskyrus Lietuvos valstybės atkūrimo dieną (vasario 16 d.). Tarptautinė darbo diena (gegužės 1 d.) švęsta tik iki 1930 m., Steigiamojo Seimo diena – tik 1924–1928 m., 1930–1940 m. minėta Vytauto karūnavimo diena (rugsėjo 8 d.), Žolinė valstybės šventės statusą turėjo tik 1929 m. (Šaknys 2015: 104–106). Laiko požiūriu skyrėsi ir valstybės šventėms valdymo struktūrų teikiama svarba.

1918–1940 m. spaudoje neretai sutinkame žodžius „Tautos šventė“, kuriais įvardijama svarbiausioji valstybės šventė. Nors sąvoka *tauta* to meto supratimu nebuvo valstybės sinonimas ir apėmė etnografinėje Lietuvoje ir emigracijoje gyvenančius lietuvius². Kaip nurodė istorikas Vladas Sirutavičius, oficialiai Tautos šventė pradėta švęsti tik 1930 m. (Sirutavičius 2001: 134), tačiau vartant 1918–1940 m. leidinius galima surasti „Tautos šventės“ pavadinimą ir ankstesniais metais. Kita vertus, galima išvelgti ir tendenciją, kad Tautos šventė kai kuriais metais buvo vadinama tik svarbiausia, kurį nors valstybės įvykį pažyminti šventė. Atrodytų, 22 metai gali būti palyginti ilgas laikotarpis valstybės švenčių struktūrai susiformuoti. Nedarbo dienomis pažymimų religinių švenčių sudėtis per tą laiką beveik nepakito (Šaknys 2015: 104–106)³, tačiau valstybės, religinio pagrindo neturinčios šventės dėl įvairių priežasčių keitėsi. Peržvelgdami Lietuvos Respublikos įstatymus ir publikacijas valstybės oficiozuose matome, kad per trumpą laiką svarbiausios valstybės – Tautos šventės statusą buvo įgijusios net 4 šventės. Įvairiais laikotarpiais Tautos šventę šventė vasario 16, gegužės 21, rugpjūčio 15 ir rugsėjo 8 dienomis.

Išsikėlus tikslą atskleisti valstybės švenčių formavimą 1918–1940 m. Lietuvoje remiantis istorinio lyginamojo metodo galimybėmis keliami uždaviniai: atskleisti valstybės švenčių kūrimo dinamiką; išanalizuoti valstybės švenčių hierarchinės struktūros kaitą; aptarti valstybės švenčių šventimo formas ir visuomenės joms teikiamus prioritetus; apžvelgti Lietuvos valstybės švenčių savitumus 1920–1939 m. Lenkijos okupuotose teritorijose⁴.

Europos etnologai nemažai tyrinėjo kalendorines, gyvenimo ciklo šventes, o valstybės šventėms daugiau dėmesio nebuvo skiriama. Europos etnologų

² 1934 m. balandžio 19 d. skaitytoje paskaitoje „Tautiškas ir valstybiškas auklėjimas“ Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona, pripažinęs, kad dėl tautos apibrėžimo dar ginčijasi etnologai, istorikai ir juristai, pabrėžė valstybės ir tautos skirtumus, valstybę apibrėžė kaip žmonių bendravimo formą apibrėžtame žemės plote su savo valdžia, nepriklausančia nuo kitų valdžių. Valstybė apima dažniausiai kelias tautas: vadovaujančią tautą kūrėją ir tautines mažumas (Smetona 1990: 379–380).

³ Lyginant 1920 ir 1940 m. iš religinių švenčių sąrašo buvo pašalintos tik Joninės.

⁴ Autorius atsiriboja nuo tuometinės politinės Lietuvos situacijos vertinimo.

atliekami valstybės švenčių tyrimai daugiausia susiję su sekuliarių ir politinių ritualų (Hobsbawm 1983: 263–308; Kertzer 1988; Bell 1997; Platvoet 2008: 161–206), „civilinės religijos“ (Máté-Tóth, Feleky 2014: 65–71; Barna 2014: 72–80), posocialistinių pokyčių valstybės švenčių struktūroje (Anastasova 2011: 159–169; Sedakova 2008: 51–58), švenčių funkcionavimo polietninėse paribio vietovėse (Gustavsson 2007: 191–200) ir politinių valstybės švenčių aspektų (Ek-Nilsson 2014: 81–85) tyrimais. Lietuva taip pat negali pasigirti gausiais valstybės švenčių etnologiniais tyrimais.

Lietuvos mokyklose susiklosčiusias Vasario 16-osios paminėjimo tradicijas Nepriklausomoje Lietuvoje analizavo Irena Čepienė (Čepienė 1992: 111–112). Suprasti valstybės šventės reikšmę padeda ir Dalios Senvaitytės analizuojamas kalendorinių švenčių diskursas 1918–1940 m. Lietuvos periodikoje (Senvaitytė 2013: 115–138).

Daugiau tyrimų atlikta analizuojant šiuolaikinės valstybės šventes, kurios mums taip pat svarbios siekiant analizuoti 1918–1940 m. švėstas šventes. Kai kurias valstybės šventes Lietuvos ritualinių metų struktūroje išskyrė Angelė Vyšniauskaitė (Vyšniauskaitė 1993). Valstybės šventės kaip pilietinės visuomenės formavimo veiksniai nagrinėtos Jono Mardosos straipsniuose (Mardosa 2014a: 201–205; Mardosa 2014b: 155–159), o didelėje vilniečių lietuvių, lenkų ir rusų šeimose švenčiamų Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios studijoje, kurioje nagrinėjama XXI a. antrojo dešimtmečio padėtis, daroma reikšminga išvada, kad realus valstybės švenčių minėjimo mastas diferencijuotas tautiniu požiūriu, nemaža dalis vyresnių rusų ir kiek mažiau lenkų abejingi valstybės šventėms (Mardosa 2016: 105–122).

Šventes nagrinėjo ne tik etnologai. Tarpdisciplininiu požiūriu ypač svarbi V. Sirutavičiaus Rugsėjo aštuntajai skirta publikacija, kurioje jis analizavo ir kitų valstybės švenčių svarbą (Sirutavičius 2001: 133–145). Aušra Jurevičiūtė analizavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus vaidmenį kuriant valstybės švenčių tradicijas Kaune 1921–1930 m. (Jurevičiūtė 2008: 169–202).

Menotyrininkė Laima Laučkaitė apibūdino XX a. pradžioje Vilniuje švenčiamas Rusijos Imperijos primestas šventes, kurių dauguma buvo susijusios su caro ir artimiausių jo šeimos narių gimtadieniais, vardadieniais ir karūnavimo dienomis (Laučkaitė 2009: 140–142), o istorikas Juozapas Romualdas Bagušauskas susistemino duomenis apie sovietmečiu švėstas šventes (Bagušauskas 1999). Tai leidžia geriau suprasti visuomenės teikiamą svarbą valstybės šventėms įvairiais laikotarpiais.

Švenčių svarbą kai kuriais laikotarpiais atskleidžia ir sociologų tyrimai. 2005 m. kokybinį tyrimą Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Šiauliuose, Biržuose ir šių rajonų kaimuose bei anketinę apklausą visoje Lietuvoje atliko Jolanta Kuznecovienė. Autorės teigimu, Vasario 16-ąją kaip vieną iš 5 svarbiausių švenčių

nurodė 31,6 %, Kovo 11-ąją – 22,4 %, o Liepos 6-ąją – tik 7,5 % respondentų (Kuznecovienė 2008: 83).

Tiriamąja tema yra ir publikuotų šaltinių. Valstybinį požiūrį į šventes ir jų formavimo savitumus panagrinėsime remdamiesi publikacijomis oficialioje spaudoje – dienraščiais *Lietuva* (1919–1928) ir *Lietuvos aidas* (1918–1919; 1928–1940), kurios pasirinkome dėl išskirtinės reikšmės to meto politiniam gyvenimui, pašto ženklų iliustracijomis, kurios buvo savotiška krašto kultūrinio ir politinio gyvenimo kronika, valstybės įstatymais.

Valstybės švenčių vertinimą reprezentuoja dienoraščiai. Rėmiausi Antano Pauliuko, Povilo Dogelio ir Prano Bieliausko dienoraščiais (Pauliukas 2017; Dogelis 2017; Bieliauskas 2009; Bieliauskas 2012), kurie suteikia informacijos apie valstybės švenčių šventimą Lenkijos okupuotame Vilniuje, Kaune ir provincijoje. Šventei okupuotoje Lietuvoje suprasti labai svarbūs ir apie Tverečiaus apylinkes rašiusio Antano Bielinio etnografiniai aprašymai⁵.

Vis dėlto svarbiausias tyrimo šaltinis, paskatinęs parašyti šį straipsnį – asmeniniai lauko tyrimai. Šio straipsnio autorius, remdamasis 1988–1991 m. atliktais lauko tyrimais, analizavo 1918–1940 m. kaime ir miesteliuose švęstą Vasario 16-ąją, atkreipdamas dėmesį, kad ši šventė buvo ypač sureikšminama Lenkijos okupuotoje Lietuvos dalyje. Remiantis lauko tyrimų specifika tuo metu klausinėti vyriausieji žmonės galėjo atsiminti jaunystės metų šventes. Buvo apklausta apie šimtas žmonių visuose Lietuvos etnografiniuose rajonuose, taip pat ir Gervėčių (Baltarusija), Peleos (Baltarusija), Punsko (Lenkija) apylinkėse. Tiesa, tyrimo rezultatai skirtingais metais nebuvo vienodi. 1988 m. net į klausimą „ar šventėte Vasario 16-ąją?“ Žemaitijoje neatsakė net ketvirtadalis žmonių (klausta 26 pateikėjų), o vėlesniais metais visi žinių pateikėjai jau noriai pasakojo apie šią šventę⁶.

Apibendrinami pateiktą tyrinėjimų apžvalgą, galime teigti, kad nors ir buvo atlikti paskiri valstybės švenčių tyrimai, jie neapėmė 1918–1940 m. funkcionavusios valstybės švenčių struktūros, nebandyta viename darbe apžvelgti valstybės švenčių šventimo mieste ir provincijoje, nepriklausomoje Lietuvoje ir Vilniaus bei Seinų-Suvalkų krašte.

Valstybės švenčių konstravimas: kintanti valstybės švenčių struktūra

Daugelyje modernių valstybių išskiriama nepriklausomybės paskelbimo diena (Henderson 2005). Jau kitais metais po Nepriklausomybės paskelbimo ji

⁵ Lietuvos istorijos instituto bibliotekos Rankraštyno fondas LIIBR F 73, b. 1077. Medžiaga suinventorinta 1985 m.

⁶ Tyrimai buvo atliekami maršrutinėse ir stacionariose Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos kraštotyros draugijos ekspedicijose, o duomenys saugomi LIIBR F 73, b. 1319, 1325, 1334, 1381 (tyrimai apibendrinti: Šaknys 1992: 12).

buvo minima ir Lietuvoje. Jau pirmaisiais jos šventimo metais ji buvo įvardinta *Tautos* švente. Kaip ir kitose šalyse, iškilmingiausiai ji buvo pažymima sostinėje (Lietuvos atveju laikinojoje), kurioje buvo sutelktos valdymo struktūros, oficialiai patvirtinusios šventinių dienų sąrašą, kartu aprobuojančios oficialią tos šventės šventimo tvarką.

Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo diena

Modernių valstybės švenčių suformavimas ką tik atkurtoje Lietuvos Respublikoje nebuvo lengvas uždavinys. Priešingai negu religinės šventės, kurios buvo švenčiamos jau šimtmečius, o dalis jų buvo įteisintos Rusijos Imperijos (Mažosios Lietuvos – Vokietijos imperijos) oficialiuose švenčių – nedarbo dienų sąrašuose, atsikūrusios Valstybės šventės buvo naujas kultūros reiškinys. Kaip ir daugelis Europos šalių, Lietuvos Respublika įteisingo Nepriklausomybės akto pasirašymo dieną. Ją pavadino Tautos švente ir tai buvo pirmoji pasaulietinė šventė, neturinti jokių sąsajų su Bažnyčia. 1919 m. pirmųjų Lietuvos nepriklausomybės metų minėjimas, nepaisant nestabilios politinės situacijos, jau buvo numatytas gana iškilmingas. Oficialiame valstybės laikraštyje „Lietuva“ buvo nurodyta „Tautos Šventės Dienos tvarka“. Iškilmės Kaune susidėjo iš šventinių pamaldų dalyvaujant Valstybės tarybos, Ministrų kabineto, vietinių visuomeninių organizacijų atstovams, karinio parado, susirinkimų trijose miesto salėse „nepriklausomybės idėjai aiškinti“, iškilmingo valstybės tarybos ir ministrų kabineto posėdžio Kauno miesto teatre, taip pat surengtas iškilmingas spektaklis ir koncertas. Vasario 16-oji tapo *Tautos šventės diena* (Tautos šventės dienos... 1919: 2). 1920 m. ši šventė vėl pavadinta „Tautos švente“ (Tautos šventės iškilmės... 1920a: 2), 1921 m. – „Tautos laimėjimo švente“ (Vasario 16 d. ... 1921: 1). Daug dėmesio buvo skiriama ir nepriklausomybės kovų dalyviams. 1920 m. Vasario 16-ąją Karo ligoninėje buvo lankomi lenkų fronte sužeisti kariai (Tautos šventės iškilmės... 1920b: 3), 1921 m. kapinėse paminėjo žuvusius dėl nepriklausomybės (J-tis 1921: 1–2). 1921 m. buvo numatyta pradėti švęsti Tautos šventę vasario 16 d. išvakarėse. Vasario 15 d. vakare visose mokyklose ir įstaigose turėjo vykti paskaitos ir vaidinimai, aiškinantys Vasario 16 d. svarbą (Jurevičiūtė 2008: 172). Šis epizodas rodo, kad buvo formuojamas paprotys šventę pradėti švęsti jos išvakarėse, kaip Jonines, Kūčias ar Naujuosius metus. Tais metais Steigiamojo Seimo pirmininkas ir e. prezidento pareigas Aleksandras Stulginskis atidarė Karo muziejų, o jį pašventino kanauninkas Juozas Tumas (Jurevičiūtė 2008: 173).

Tiesa, 1920 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos ministrų kabinetas patvirtino valstybės įstaigų nedarbo dienų sąrašą ir, be „bažnyčios švenčių“ ir kitų „valstybės įstaigų tarnautojams nedirbamų dienų“, nurodė dvi „valstybės šventes“ – Vasario 16 d. – Nepriklausomos Lietuvos valstybės paskelbimo dieną ir Gegužės 1 d. – Darbo

žmonių ir tautų solidarumo šventę⁷. Tačiau Gegužės 1-oji (švęsta iki 1930 m. ir atgaivinta 1943 m.) (Laukaitytė 2010: 123; Šaknys 2015: 104) su Vasario 16-ąja savo reikšme lygintis negalėjo. Kaip pažymėjo V. Sirutavičius, faktiškai ji niekada nebuvo oficialiai švenčiama (Sirutavičius 2001: 137).

Vertinant švenčių reikšmę reikia turėti omenyje, kad įstatymiškai nedarbo dienos nebuvo vienodai svarbios. 1925 m. Švenčių ir poilsio įstatyme išskirtos (1) šventės ir (2) nedarbo dienos, kurių metu, kaip ir per šventes, nereikia dirbti. Vasario 16-oji fiksuota kaip viena iš trylikos švenčių, o Gegužės 1-oji įvardinta kaip viena iš šešių paprastų nedarbo dienų, kaip ir rugpjūčio 1 d. – Valstybės Konstitucijos priėmimo diena. Taigi įstatyme išskiriama Vasario 16-osios šventės svarba. Ją patvirtina ir minėtame įstatyme Vasario 16-osios prilyginimas pirmosioms Kalėdų, Velykų ir Sekminių dienoms. Šiomis dienomis taikomi didesni prekybos apribojimai negu kitų švenčių metu. Visą dieną privalėjo būti uždarytos valgyklos, arbatinės, kavinės, duonos kepyklos ir maisto produktų bei vaisinių gėrimų parduotuvės (Švenčių ir poilsio... 1925: 1). Taigi Vasario 16-oji įsiteisina kaip šventė, savo reikšme prilygstanti svarbiausioms metinėms šventėms, kurios liaudyje buvo švenčiamos iki keturių dienų. Tai paliudytų ir D. Senvaitytės išvalgos, paremtos taip pat 1918–1940 m. periodinės spaudos tyrimu, kur išvelgiamos Vasario 16-osios sąsajos su Kalėdomis:

Religiniai kalendorinių švenčių fragmentai tarpukario pradžioje neretai perpinami su istoriniais, politiniais įvykiais, kurie anuomet buvo itin aktualūs. Pirmajame Lietuvos Respublikos dešimtmetyje Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto paskelbimas oficioziniuose šalies dienraščiuose (ypač leidinyje „Lietuva“) visuomenei primenamas bene kiekvienų Kalėdų proga. Valstybės gimimas neretai tapatinamas su Kristaus gimimu. Atsižvelgiant į tai, kiek metų praėjo po Lietuvos valstybės atkūrimo, kalėdinis sveikinimas pradedamas atitinkamais žodžiais, pvz., „aštuntą kartą gimsta Kristus nepriklausomoje Lietuvoje“... (Senvaitytė 2013: 117).

Atrodytų, Vasario 16-oji, modernios valstybės gimimo diena, kaip ir kaimyninėse valstybėse, turėjo būti svarbiausia šventė. Tačiau šis laikas nebuvo parankus viešai paminėti šventę. Maždaug kas treji metai ši šventė buvo švenčiama gavėnios laikotarpiu⁸. Gavėnia, susijusi su pasninku ir pasilinksminimų varžymu, nebuvo paranki tokio masto šventei. Minėtame Darbo ir poilsio įstatyme nurodoma, kad pirmosios gavėnios savaitės dienomis leidžiami tik bažnytinio turinio koncertai, bet ir jie gali prasidėti iki 13 valandos (Švenčių ir poilsio... 1925: 2), o 1930 m. Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti taisyklėse nurodoma, kad „koncertai, vaidinimai, bei jų bandymai, viešieji baliai, šokiai ir kitos viešosios pramogos

⁷ 1920 m. rugsėjo 15 d. Ministerių Kabineto raštas Nr. 1676 Užsienio reikalų ministerijai. <http://www.archyvai.lt/ltdidomus_dokumentai_sarasasidomus_dokumentai_2.html> [žiūrėta 2014 01 28].

⁸ Gavėnios laiku Vasario 16-oji švęsta 1918, 1921, 1923, 1929, 1932, 1934, 1937, 1940 m.

ir pasilinksminimai“ pirmosios gavėnios savaitės dienomis draudžiami visą dieną (Švenčių ir poilsio įstatymui... 1930: 4–5). Romos katalikų tikėjimą išpažįstantys žmonės rimties turėjo laikytis visą gavėnios laikotarpį. Netgi gimtadienis buvo švenčiamas po gavėnios. Vis dėlto kaip A. Jurevičiūtė aiškina:

Išskirtinė Vasario 16 d. buvo 1923 m. [tai buvo gavėnios laikas. – Ž. Š.], nes tuo metu visa Lietuva džiaugėsi Klaipėdos prijungimu prie Lietuvos. Tad ir iškilmės buvo persmelktos šio svarbaus įvykio dvasia. Tradiciškai ryte vyko Šv. Mišios, po jų minia žmonių susirinko Žaliam kalne į kariuomenės parada. Šį kartą jis buvo ypatingas, nes parade dalyvavo lėktuvai, aidėjo patrankų šūviai... (Jurevičiūtė 2008: 177).

*Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo diena
ir Steigiamojo Seimo sušaukimo diena*

Šventėms teikiama reikšmę nurodo ne tik publikacijos periodinėje spaudoje, bet ir jos simbolių propagavimas valstybės leidžiamuose pašto ženkluose. Tai būdas, kuriuo tuo metu meniniu pavidalu masiškiausiai galima buvo perteikti šios šventės svarbos idėją visuomenei. Erico Hobsbawmo duomenimis, istorinės tematikos pašto ženklai Europoje – vėlyvas reiškinys. Portugalijoje pirmasis istorinį įvykį žymėjęs ženklas publikuotas 1894 m. (pirmasis ženklas išleistas 1852 m.), Belgijoje tik 1914 m. (pirmasis – 1849 m.) (Hobsbawm 1983: 281). Lietuvoje proginis ženklas publikuotas kiek daugiau kaip po metų (pirmasis pašto ženklas išleistas 1918 m. gruodžio 27 d.) – 1920 m. vasario 15 d. 2 metų nepriklausomybės įvykiui paminėti. Pasitelkus garsiausius Lietuvos dailininkus buvo išleista 9 proginių pašto ženklų serija. Ant pašto ženklų greta 1918 m. vasario 16 d. datos dailininko Viliaus Jomanto sukurtuose ženkluose pavaizduota moteris karališkais rūbais įteikia spindintį kardą tautos sūnui, Pauliaus Galaunės ženkluose koplytstulpių fone moteris simbolizuoja Lietuvos prisikėlimą, Adomo Galdiko ženkluose Lietuvą simbolizuojanti moteris trauko vergovės grandines, dar kituose – Gedimino pilis ir tamsiai raudona vėliava su vyčiu virš jos (Matuzas 1991: 37–40) (1 pav.).

Tai buvo pirmieji proginiai (tam tikram įvykiui skirti) Lietuvoje pašto ženklai. Atrodytų, šios šventės išskirtinumas neturėjo kelti abejonių. Tačiau 1920 m. rugpjūčio 25 d. (vos po trijų mėnesių po įvykio⁹) buvo išleista dar puošnesnė 11 pašto ženklų serija Steigiamojo Seimo sušaukimui paminėti. Greta užrašo „Steigiamasis seimas 1920“ M. Puko sukurtuose ženkluose vaizduotas Vytis, kituose – Lietuvos praeities simbolis ažuolas su aukuru ir amžinąja ugnimi, Adomo Varno – Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir Gediminas (Matuzas 1991: 41–43) (2 pav.).

⁹ Ženkla Lietuvos vyriausybės buvo užsakyti 1920 m. gegužės 20 d. Meno kūrėjų draugijai.

1 pav. Antrųjų nepriklausomybės metinių laida (Ž. Šaknio kolekcija)

2 pav. Steigiamojo Seimo sušaukimo laida (Ž. Šaknio kolekcija)

Tai rodo valstybiniu mastu įtvirtintų dviejų valstybės įvykių svarbą. Juk pašto ženklų teikiama meninė ir informacinė kalba 1918–1940 m. buvo pažymėta nedaug politinių valstybės įvykių: valstybės pripažinimas „de jure“, Klaipėdos atgavimas, Nepriklausomybės dešimtosios metinės, Vytauto gimimo 500 metinės (dvi laidos), Nepriklausomybės dvidešimtosios metinės ir Vilniaus atgavimas (Matuzas 1991). Kartu abi aptartos serijos panašios – rodo ryšius su senąja Lietuvos praeitimi.

Savo svarba Vasario 16-oji konkuravo su Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, kuri buvo švenčiama kaip kariuomenės diena, o pati šventė 1924 m. įvardinta Tautos laisvės švente:

Gegužės 15-ą Lietuva švenčia didelę tautos laisvės šventę. Tą dieną suėjo ketveri metai, kai susirinko Steigiamasis Seimas, tą dieną mūsų kariuomenė švenčia šešerių metų gyvenimo sukaktuves. Atsižvelgiant į tai, visos viešosios vasario 16 iškilmės yra atkeltos į gegužės 15 d. bus svarbiausi lietuvių tautos politinio gyvenimo įvykiai: nepriklausomybės paskelbimas, tai nepriklausomybei ginti kariuomenės šventė ir mūsų parlamentarizmo keturių metų sukaktuvės (Bagdonas 1924: 1).

1925 m. ši šventė įvardinama „švenčių švente“. Jau 9 valandą pradėjo rinktis į Rotušės aikštę organizacijos, vėliau Seimo nariai, diplomatai ir kiti pareigūnai.

Po pusvalandžio šventė pradėta pamaldomis bazilikoje. Po jų organizacijos su vėliavomis, orkestrais ir choris ejo sveikinti seimo, vėliau ir prezidento. Prie seimo prabilęs sveikintojas paminėjo, kad valstybė švenčia septynerių nepriklausomybės metų sukaktuves (nors Steigiamasis Seimas buvo sušauktas 1920 m. – Ž. Š.). 12.30 valandą pradėtas paradas, baigęsis Karo muziejaus sodelyje, 15 valandą vyko mitingas, padedami vainikai prie paminklo žuvusiems už Lietuvos laisvę. Po laisvės varpo skambesio ir maršo oficialioji šventės dalis užbaigiama, visi susirenka prie Basanavičiaus paminklo. Sodinamas „Aušros medis“, o kitoje paminklo pusėje sodinamas Lietuvos ir Latvijos karo invalidų medis. Tuo šventė ir buvo baigta. Kaip pažymėjo žurnalistas, miestas buvo puikiai iliuminuotas, leidžiami fejerverkai (Rp 1925: 3). Norint sureikšminti šventę, gegužės 17 ir 18 dienos paskelbtos Kauno pradžios mokyklų Vaikų švente (Vaikų šventė 1925: 3).

1925 m. Steigiamojo Seimo diena jau vadinama Tautos švente (Tautos šventę... 1925: 1), 1928 m. – tik pavasariška Nepriklausomybės diena (Po Gegužės 15 d. 1928: 1), o dar po metų apžvelgiant jos svarbą nurodoma, kad „gegužės 15 diena, kaip Steigiamojo Seimo sukaktuvių diena, negali turėti pretenzijų į jos iškilmingą minėjimą“ (Po 9 metų 1928: 1). Nors tą dieną (1928 05 15) buvo priimta naujoji Lietuvos konstitucija, gegužės penkioliktoji prarado savo svarbą. Dar aiškiau požiūris į šią šventę buvo išdėstytas 1930 m. „Trimitė“: „Kai dėl pastangų padaryti jo [Steigiamojo Seimo] sukaktuves tautos švente, tai mums rodos, nebūtų pamato. Tautos šventę jau turime – vasario 16 dieną. Didinti tų švenčių skaičių nėra jokio reikalo. Pilnai pakanka vienos šventės“ (cit. iš Sirutavičius 2001: 136).

Kita vertus, reikia prisiminti, tais pačiais 1925 m., kai buvo patvirtintas Darbo ir poilsio įstatymas, jis buvo pakoreguotas. Darbo ir poilsio įstatymo pakeitimu prie nedarbo dienų pridedama Gegužės 15 d. – Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, tačiau ji įvardinta švente, o ne paprasta nedarbo diena. Tiesa, tokio lygio prekybos apribojimai, kaip Vasario 16-ąją, nebuvo numatomi (Švenčių ir poilsio... 1925: 1).

Vasario 16-oji ar Rugpjūčio 15-oji – „sudėtinė“ Tautos šventė?

Atrodytų, kad po 1926 m. perversmo Vasario 16-oji turėjo vėl tapti svarbiausia Lietuvos švente. Tačiau 1927 m. vasario 16 d. mirus vienam svarbiausių nepriklausomybės ideologų dr. Jonui Basanavičiui, šventė įgavo gedulo dienos atspalvį. Vis dėlto Nepriklausomybės dešimtmetis 1928 m. vasario 16-ąją buvo palyginti iškilmingai pažymėtas. Šventė įvardinta Tautinės vienybės diena, švenčiama ne tik Kaune, bet ir Vilniuje. Dienraštyje minama, kad „su lietuviais džiaugėsi ir visi mūsų valstybėje gyveną dorieji piliečiai: žydai, lenkai,

rusai ir vokiečiai. Jų atstovai nuoširdžiai sveikino Lietuvos vyriausybę, linkėdami vesti Lietuvą laisvės keliais, ir patys dalyvavo iškilmėse ir buvo vyriausybės svečiais...” (Šventės nuotaika 1928: 1).

Taip pat minimi Latvijos, JAV lietuvių sveikinimai ir iškilmingi minėjimai, sveikinimai, gauti iš kitų šalių vyriausybių (Šventės nuotaika 1928: 1). O 1929 m. formuojant valstybės šventes buvo priimtas netikėtas sprendimas. 1929 m. rugpjūčio 14 d. „Lietuvos aide“ rašoma: „Rytoj mes švenčiam tautos šventę. Mūsų valstybė sujungė visas tautines ir valstybines [valstybės. – Ž. Š.] šventes į vieną tautos šventę ir paskyrė jai vieną rugpjūčio 15 dieną, kuri yra bažnytinė šventė.“ 1929 m. Tautos šventė paskelbta Žolinė, „Lietuvos aido“ vedamajame motyvuojant, kad šią šventę švęsti patogiau negu žiemos metu Vasario 16-ąją, o Gegužės 15-ąją – daug pavasario darbų. Parankiausia Tautos šventei Rugpjūčio 15-oji, kuri yra bažnytinė šventė, ją ir taip reikia švęsti, todėl nedaugės poilsio dienų (Tautos šventė 1929: 1). Matyt, tai buvo aktualu pasaulinės ekonominės krizės kontekste, tačiau „visų tautinių ir valstybės švenčių sujungimas“ vargu ar galėjo sukurti dėmesio vertą šventinį ritualą. Tai rodo ir „Lietuvos aido“ publikacijos. Pirmajame puslapyje pasidalinama šventės įspūdžiais antrašte „Ko mums betrūktų“, kur tauta kaltinama pesimizmu, antrajame informuojama apie Tautos šventę Kazlų Rūdoje, trečiajame jau nušviečiamos Tautos šventės iškilmės Kaune. Kaip ir visos didelės šventės, ji pradėta išvakarėse, pareiškiant pagarbą žuvusiems didvyriams, šventės dieną dešimtą valandą pradėtas pusę dvylikos numatytas paradas, laikomos mišios, sakoma prezidento kalba, vyko karinis paradas. Informacijoje aprašomos Kauno iliuminacijos, o ji baigiama žodžiais: „Taip su puikiomis iškilmėmis ir puikiomis iliuminacijomis Lietuva šventė vienuoliktus nepriklausomo gyvenimo metus“ (Kriaukeniškis 1929: 3). Kita vertus, sunku suprasti, kaip Žolinė – Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo šventė – galėjo patenkinti Mažosios Lietuvos gyventojus, kurių dauguma buvo evangelikai liuteronai. Nenuostabu, kad ši Tautos šventė atlaikė tik vienerių metų išbandymus. Tai rodo, kad dirbtinai formuojamas šventės sezoniškumas nėra sėkmingo ritualo pagrindas. Kita vertus, tai buvo vienintelė Tautos šventė, neturėjusi sąsajų su valstybei svarbiais įvykiais.

Vytauto karūnavimo diena ir Lietuvos valstybės atkūrimo diena

Vis dėlto Tautos šventės istoriškumas buvo suformuotas kuriant naująją Tautos šventę. 1930 m. buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais. Vyriausybinius Vyriausiasis Vytauto Didžiojo komitetas, kuriam vadovavo švietimo ministras K. Šakenis, nurodė tris pagrindines taisykles metais minėtinas datas. Pirmoji skirta Vytauto Didžiojo motinos Birutės atminimui – rugpjūčio 15 d., antroji – Vytauto karūnavimo jubiliejus – rugsėjo 8 d., trečioji – spalio 27 d. didžiojo kunigaikščio

mirties 500-osios metinės. Vytauto Didžiojo karūnavimo diena tapo „Tautos švente“. Taip pat ji sutapo su bažnyčios švenčiama Švč. Mergelės Marijos gimimo diena (Sirutavičius 2001: 134). Sudėtingiausia jubiliejinių iškilnių ceremonija prasidėjo 1930 m. liepos 15 d., Žalgirio mūšio dieną, ir truko iki rugsėjo 7 d. – Vytauto karūnavimo metinių išvakarių. Tai Vytauto Didžiojo paveikslų kelionė per Lietuvą. Kelionė buvo apskaičiuota taip, kad kelyje paveikslas išbūtų lygiai 500 valandų; jos maršrutas nusidriekė per istorines Vytauto vietas, svarbiausias Lietuvos teritorijos sritis bei miestus, simboliškai pakartodamas Vytauto 1424 m. triumfo žygį per savo valstybę (Viliūnas 2001: 77). Metų minėjimo kulminacija tapo 1930 m. rugsėjo 8 d. – ypač iškilmingai švęsta Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto karūnavimo 500-mečio šventė. „Lietuvos aide“ per kelis lapus aprašytos iškilmės, pavadintos „Didžiąja tautos švente“. Nors jau pačioje šventės apžvalgoje nurodyta, kad visą dieną lynojo, rašoma, jog „tikrai nuostabu, kad nežiūrint į lašnojantį dangų, ne tik parado aikštė buvo gulte apgulta, bet ir vakare didžiulės minios dalyvavo eisenoj iš pilies į Vytauto kalną, buvo vaidinama ir žiūrima misterija, visą laiką, buvo pilnos gatvės žmonių“, o reziumuodamas šventės nuotaikas apžvalgos autorius parašė: „Visur šventė, šventė iki visų širdies užkampių iki sielos gilumų“ (Didžioji tautos... 1930: 4–5). Atrodytų, tai buvo iškilmingiausiai švęsta šventė, negu bet kuri anksčiau. Įprastas šventines pamaldas, eitynes Kauno gatvėmis, kariuomenės parada, misteriją, fejerverkus, laužus ir kitas pramogas įprasmino krizės metu neįtikėtinais didelis pasiruošimo mastas, šventės ilgalaikiškumas bei platumas ir jos ideologinis užtaisas. Žvelgdami į to meto periodinę spaudą, knygas, matome, kad pirmą kartą Lietuvos istorijoje vietoje skaičių 1930 vartojami žodžiai Vytauto Didžiojo Metai.

Ar Vasario 16-ajai valstybės švenčių struktūroje neliko vietos? Panagrinėkime pašto ženklų kalbą, kurios reikšmė palyginti su 1920 m., sparčiai plintant iliustruotiems leidiniams (ir galimybei juos nusipirkti), reikia pripažinti, buvo kur kas mažesnė. Kaip jau minėjau, publikuotos dvi šiai dienai skirtos pašto ženklų laidos. A. Varno Vytauto 500 mirties metinėms skirta pirmoji pašto ženklų laida savo tematika nestebina. Kaip nurodoma K. Matuzo leidinyje, mažesniuose ženkluose vaizduojamas Vytautas Didysis su karūna ir mantija, didesniuose – „Vytautas Didysis pavaizduotas įprastine poza, kur jis sėdėdamas ant arklio prisielia iškėlęs kalaviją atkeršyti kryžiuočiams už nuniokotą kraštą ir sugriautą Kauno pilį“ (Matuzas 1991: 119). Stebina išleidimo data: 1930 m. vasario 15-oji – Vasario 16-osios išvakarės¹⁰ (3 pav.).

Su jokia svarbesne data nesusijęs antrosios serijos, skirtos oro paštui, išleidimas – 1930 m. birželio 9 d. Stebina tematika. A. Varno sukurtuose pašto ženkluose

¹⁰ Kitaip negu ant Nepriklausomybės dvejų metų jubiliejui skirtų ženklų, tiksli Vytautui skirtų iškilnių data nenurodyta.

3 pav. Didžiojo kunigaikščio Vytauto 500-ųjų metinių laida (Ž. Šaknio kolekcija)

4 pav. Didžiojo kunigaikščio Vytauto 500-ųjų metinių oro pašto laida (Ž. Šaknio kolekcija)

matome to meto ministrą pirmininką Juozą Tūbelį, Vytautą Didįjį ir A. Smetoną viename ženkle, ir net Vytautą Didįjį, žvelgiantį į lėktuvą virš Kauno!? (Matuzas 1991: 123–124) (4 pav.). Tokiomis meninėmis priemonėmis siekta „suvienyti“ dvi valstybes – Vytauto Didžiojo ir Antano Smetonos¹¹. Esant tokiai situacijai, logiškas būtų ir dviejų valstybės švenčių egzistavimas. Taip ir atsitiko.

1930 m. Švenčių ir poilsio įstatyme nurodytos dvi valstybės įvykius žymincios šventės – Vasario 16-oji ir Tautos šventė tapusi Rugsėjo 8-oji. Gegužės pirmosios ir Gegužės penkioliktosios neliko nei tarp švenčių, nei tarp papildomų nedarbo dienų. Kiek kitaip, negu 1925 m. įstatyme, be Kalėdų, Velykų, Sekminių ir Vasario 16-osios, jau išskiriamos Rugsėjo 8-osios ir Naujųjų metų šventės. Tomis dienomis buvo draudžiama prekyba (išskyrus laikraščių ir devocionalijų pardavimą), kepyklų, kirpyklų darbas, valgyklų, kavinių, arbatinių, vaisinių gėrimų, maisto ir tabako parduotuvių veikla (Švenčių ir poilsio... 1930: 2). Tais pačiais metais išėjusiose Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti taisyklėse šventės suskirstytos dar į dvi grupes: valstybės ir bažnytinės šventės. Prie valstybės švenčių, be Lietuvos nepriklausomybės ir Tautos (rugsėjo 8 d.) švenčių, priskirta dar ir sausio pirmoji – Naujųjų metų diena (Švenčių ir poilsio... 1930: 4). Rugsėjo 8-oji (tiesa, jau nevadinama Tautos švente) kartu su Nepriklausomybės diena buvo įteisintos

¹¹ Kadangi tai oro pašto ženklai, tai buvo ir galimybė šią idėją platinti ir užsienio valstybėse.

ir 1938 m. Lietuvos konstitucijoje, kurios 9-ajame straipsnyje nurodyta, kad valstybės šventės yra: Vasario šešioliktoji – „Lietuvos Nepriklausomybės atstatymui minėti“ ir Rugsėjo aštuntoji – „Senosios Lietuvos Didingai Praeičiai minėti“. Kitos šventės Konstitucijoje įvardintos „valstybės pripažįstamomis šventėmis“ (Lietuvos Konstitucija 1938: 1). Taigi pirmosios buvo išskiriamos savo svarba. XX a. ketvirtame dešimtmetyje buvo švenčiamos abi valstybės šventės, tačiau labiau sureikšminama Rugsėjo 8-oji, ypač 1934 m., kai šios šventės metu minėtas ir prezidento Antano Smetonos šešiasdešimtmetis (nors gimė rugpjūčio 10 d.), o Vasario 16-ąją ypač iškilmingai paminėti nepriklausomybės 15-asis ir 20-asis jubiliejai. Kaip pažymėjo I. Čepienė, nagrinėjusi Vasario 16-osios paminėjimą mokyklose, „jeigu palyginsime, kaip mokyklos ruošėsi pažymėti Vasario 16-ąją 1933 m. ir 1938 m., pamatysime kaip išaugo šventės apimtis, jos tikslai, estetiškos išraiškos formos“. Anot etnologės, minint dvidešimtąjį Lietuvos Respublikos jubiliejų, buvo raginama puošti aplinką, prie mokyklų pakelėse sukaktuvių proga sodinti medelius, statyti koplytstulpius. Vasario 16-oji įgijo ne tik tautos vieningumo, patriotinių jausmų demonstravimo, bet ir praktinės veiklos gražinant, puošiant Lietuvą, išraišką (Čepienė 1992: 112). Jaudinamos buvo paskutiniųjų metų Vasario 16-osios šventės Nepriklausomoje Lietuvoje. 21-osios Nepriklausomybės metinės pradėtos švęsti jau išvakarėse. Lietuvos visuomenė prezidentą sveikino jau šventės išvakarėse: pražygiavę su deglais ir sugiedoję himną, sveikintojai nužygiavo į kalną, kur Kūno kultūros rūmų kieme sukūrė laužą (Kas. Vyt. 1939: 1). Kaip matome, remiantis Naujųjų metų, Užgavėnių, Joninių pavyzdžiu, kaip šventės simbolis pasitelkta ritualinė ugnis. 1940 m., nors ir buvo šalta, daugelis lietuvių sausakimšais traukiniais vyko į Vilnių, kad galėtų šventę švęsti ten, kur gimė Nepriklausomybė. Šventė buvo pradėta ant Gedimino pilies bokšto pakėlus trispalvę vėliavą ir sugiedojus himną. Žmonės susirinko maldai katedroje, vėliau stebėjo karinį parada, buvo pakabinta paminklinė lenta prie namo, kuriame ši šventė radosi, padėti vainikai prie J. Basanavičiaus kapo ir ant žuvusių už Vilnių karių kapų. Vėliau žmonės rinkosi į Vilniaus miesto teatre vykusį iškilmingą posėdį. Turiningai šią šventę šventė ir studentai (A. G. 1940: 1–4). Turint omeny, kad du dešimtmečius jauni lietuviai augo meilės Vilniui dvasia, turbūt nekyla abejonių, kad tai buvo svarbiausia šventė. Tautinės šventės vardas buvo gražintas Vasario 16-ajai.

O Rugsėjo 8-osios nuotaikas 1939 m. liudija „Lietuvos aido“ antraštės: „Susikaupimo šventė“ (Susikaupimo šventė 1939: 1); „Tautos šventė pradėta susikaupimo nuotaika“ (Tautos šventė pradėta... 1939: 2). Šventinę nuotaiką kiek kitaip, negu Vasario 16-osios, aptemdė Antrasis pasaulinis karas.

Svarbiausios valstybės šventės žmonių vertinimu

Dienoraščiai

Katarina Ek-Nilsson, nagrinėdama Švedijos tautos šventės atgaivinimą, pabrėžė šeimoje (ne tik karališkoje) ir su draugais spontaniškai švenčiamų švenčių svarbą visuomenei (Ek-Nilsson 2014: 81–85). Norėdami suprasti šventės reikšmę negalime apsiriboti įstatymų, oficialių spaudos publikacijų ir kitų masinės informacijos priemonių teikiama informacija. Išsamios informacijos apie valstybės šventes įvairiose vietovėse ir galimybę lyginti kelioms valstybės šventėms visuomenės teikiamą svarbą ir jos kaitą laiko perspektyvoje galima surasti ir dienoraščiuose. Pavyzdžiui, kunigo Antano Pauliuko dienoraštyje, apibūdinančiame situaciją Troškūnuose, matome Vasario 16-ajai teiktus prioritetus prieš Gegužės 15-ąją. Ypač išsamiai aprašyta 1920 m. Vasario 16-oji. Jai ruoštis pradėta prieš dvi dienas, visas miestelis išpuoštas eglaitėmis. Šventė (dienoraštyje parašyta „Tautinė šventė“) prasidėjo bažnyčioje iškilmingomis pamaldomis, surengtas mitingas, kurio metu „buvo matyt ašarojančių vyrų ir moterų“. Vakare miestelis buvo iliuminuotas, klebonijoje kiekviename lange degė po dvi žvakes. Tolesnę šventės dalį sudarė vaišės, kurių metu buvo girtų vyrų ir moterų, jaunimo, ir vaišės vos nesibaigė muštynėmis (Pauliukas 2017: 173). Steigiamojo Seimo diena buvo švenčiama tik 1920 m.: „Vaikai paliuosuoti iš mokyklų. Miestely plėvsuoja tautiškos vėliavos“ (Pauliukas 2017: 198). Vėlesniais metais ši šventė net neminama, nors dienoraštis rašytas kasdien. Tik 1924 m. minima, kad iškilmingų pamaldų nebuvo, nes laidojo žmogų, tačiau prie namų iškeltos tautinės vėliavos. „Nors kromai uždaryti, tiksliau sakant, pridaryti, tečiau prekyba ėjo iki sutemstant. Girtuokliai savo šūkalojimais pabaigė tos dienos iškilmę.“ Pirmą kartą šiai šventei įvardyti pavartotas „tautos šventės“ pavadinimas, tiesa, teigiant, kad „tautos šventė praėjo nepastebimai“ (Pauliukas 2017: 497). Gegužės 15-oji iškilmingiau negu vasario 16-oji paminima tik 1925 m., tačiau po pamaldų ir mitingo gegužės 15-osios proga pats kunigas su valstybiniu matininku vyko apžiūrėti žemės sklypo (Pauliukas 2017: 576). O 1926 m. Vasario 16 d. kunigas vežė malkas, kol buvo policijos parvartytas „švensti Lietuvos šventės“ (Pauliukas 2017: 642). Gegužės 15-ąją tais metais kunigas atlaikė pamaldas, jo teigimu, „žmonių susirinko apydaugiai, nežiūrint, kad labai didelė darbymetė“, o kitą dieną į šv. Izidoriaus atlaidus Surdegyje kunigas išėjo pėsčia, nes arkliai „labai užimti darbais“ (Pauliukas 2017: 661–662). Tai rodo, kad ir Gegužės 15-oji nebuvo palankus laikas švęsti šventę. O 1923 m., nors ir gavėnios laiku (Pelenų diena buvo vasario 14 d.), Vasario 16-ąją po pamaldų rengtas mitingas, o po to „draug su mokyklos mokiniais, nešančiais rankose tautines vėliavas, griežiant Lietuvos himną, vaikščiojo gatvėmis“ (Pauliukas 2017: 398).

Atsiminimai leidžia pažiūrėti į Lietuvos Valstybės šventės šventimą 1920–1939 m. okupuotoje Lietuvoje. Vilniaus situaciją apibūdinęs kunigas Pranas Bieliauskas parodo, kad Vasario 16 d. taip pat buvo švenčiama, tačiau šventės mastas įvairiais metais skyrėsi. Ne visada buvo leidžiami renginiai. Pavyzdžiui, 1923 m. šventinis vakarėlis (turėjo būti skaitomas referatas, dainuoti choras, deklamacijos) buvo uždraustas, vakare keliolika žmonių susirinko klube, valgė mišrainę su silke, pakortavę išsiskirstė namo (Bieliauskas 2012: 57), o po metų kai kurios pamokos mokyklose (lietuvių?) buvo sutrumpinamos ar praleidžiamos (buvo šeštadienis) (Bieliauskas 2012: 88). Vasario 16-ąją numatyta paskaita, koncertas ir pasilinksminimai 1927 m. buvo pačių lietuvių atšaukti gavus žinią apie Jono Basanavičiaus mirtį (Bieliauskas 2012: 88). Tačiau kiek kitaip, negu neokupuotoje Lietuvos dalyje, nors 1930 m. buvo organizuota nemažai Vytauto Didžiojo garbei skirtų renginių, rugsėjo aštuntoji dienoraštyje net nepamiršta (Bieliauskas 2012: 137), o 1931 m. rugsėjo aštuntoji aprašyta lakoniškai: „Antradienis. Užgimimo M. M. šventė. Katedroje pamaldos, kaip visuomet“ (Bieliauskas 2012: 148). 1932 m. Vasario 16-oji švęsta labai intensyviai, nors tais metais šventė buvo gavėnios laiku (Bieliauskas 2012: 161). Šventiniuose renginiuose dalyvaudavo ne tik lietuviai. 1934 m. turėjo būti surengta akademija. Į salę susirinko ir gudų, karaimų. Renginys buvo nutrauktas ir, sugiedoję himną, renginio dalyviai buvo priversti išsiskirstyti (Bieliauskas 2012: 194).

Taigi kaip parodo dienoraščiai, kuriuos rašė kunigai, patys prisidėję prie šventinių renginių formavimo, galima teigti, kad gegužės 15-oji savo reikšme nebuvo nustelbusi Vasario 16-osios, o Lenkijos okupuotame Vilniuje prioritetas teiktas Vasario 16-ajai, o ne tuo metu iškilmingai švęstai Rugsėjo 8-ajai.

Lauko tyrimai

Šventės vertinimą didesnėje teritorijoje atskleidžia lauko tyrimo duomenys. Mano 1988–1991 m. atliekamo lauko tyrimo metu kaimuose ir miesteliuose teko sutikti nemažai žmonių, kurie, paprašyti papasakoti apie svarbiausius jaunystės įspūdžius, pasakojo apie Vytauto paveikslo kelionę po Lietuvą. Mano pateikėjams, XX a. ketvirtame dešimtmetyje dar buvusiems vaikams ir jaunuoliams, tai padarė neišdildomą įspūdį, o šventę priminė Vytauto metams skirtas paminklas. Tačiau paklausus apie šventes, kurių metu susiburdavo į pasilinksminimus, atmintyje labiau išliko Vasario 16-osios šventė. Daugiau ar mažiau iškilmingai ji buvo pažymima kasmet. Iškilmingai Vasario 16-oji švęsta miesteliuose, bažnytkaimiuose. Mitingai, paskaitos, pamaldos, šventiškai apsirengę žmonės jaunimui suteikdavo pramogą. Didelę įtaką čia turėjo jaunimo organizacijoms priklausę labiau išsimokslinę bendraamžiai. Įgiję patirties šventės minėjimą organizuoti gimnazijoje, savo organizacijoje, jie rengdavo vakarėlį gimtajame kaime. Jeigu ne gavėnia, jaunimas organizuodavo „lošimus“ – viešus vakarėlius, kuriuose po

vaidinimo ir oficialiosios dalies mokykloje ar parapijos, šaulių salėje linksmindavosi: šokdavo, dainuodavo, eidavo ratelius, žaisdavo. Kai kada šokius rengė ir po minėjimo (Grodskiai, Lazdijų r. LIIBR F 73, b. 1319, l. 85). Mažesniuose kaimuose jaunimas susiburždavo į paprastus pasilinksminimus be specialios programos, pas ūkininką (LIIBR F 73, b. 1319, l. 93. Strumbagaliai, Lazdijų r.). Šventinė atmosfera Vasario 16-ąją tvyrodav ir namie. Patiekdavo geresnio maisto, iškep-davo ragaišio, sausainių, padarydavo alaus, giros, padainuodavo tautinių dainų. Kaip ir per metines šventes, šeimininkas apsitvarkydavo, šeimininkė užtiesdavo gražiau lovas (Šaknys 1992: 12). Vasario 16-osios atmosferą galėdavo pajusti ir samdiniai, pasak Rašupio k. (dabar Marijampolės r.) papročius apibūdinusio pateikėjo: „Per Vasario 16 d. ūkininkai vaišino šeimyną, duodavo geresnį maistą, samdiniai šią dieną nedirbdavo“ (LIIBR F 73, b. 1319, l. 71).

Kitas klausimas. Kaip Vasario 16-oji buvo švenčiama gavėnios metu? Ypač jaunimo, kuriam vakarėliai tuomet buvo šventinio gyvenimo dalis. Nors absoliuti dauguma lietuvių išpažino Romos katalikų tikėjimą, kuris neleido links-mintis gavėnios laiku, kai kuriuose kaimuose (Sedūnų ir Babtų apylinkėse) net jeigu Vasario 16 d. vykdavo ir gavėnios metu, rengdavo pasilinksminimus: „per Vasario 16 – šokiai ir vaidinimai. Jei gavėnia, šokti leisdavo“ (LIIBR F 73, b. 1381, l. 65); „Vasario 16 šoko net jei gavėnia. Tai vienintelė išimtis šokti per gavėnią“ (LIIBR F 73, b. 1381, l. 77). Panašios išimtys per gavėnią Lietuvoje tarp katalikų tebuvo galimos Šv. Kazimiero ir Šv. Juozapo dienomis (Šaknys 1992: 12).

Tačiau netikėta buvo tai, kad Vasario 16-osios dienos reikšmė respondentų buvo daugiau akcentuojama 1920–1939 m. Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte, kuriame oficialios galimybės ją švęsti buvo suvaržytos. Utos (Varėnos r.) kaimo jaunimas paminėdamas šventę slapta sueidavo pasišnekėti. Šiame kaime buvo madinga statyti trispalvius kryžius (LIIBR F 73, b. 1325, l. 75). Punsko apylinkėse (Lenkija) jaunimas taip pat sueidavo į iškilmingas mišias, klausydavosi paskaitų (LIIBR F 73, b. 1319, l. 249). Girių kaimo (Baltarusija) jaunimas rinkdavosi į skaityklą, jei ne gavėnia, visi pašokdavo, padainuodavo (LIIBR F 73, b. 1319, l. 122). Ramaškonių kaime skaitykloje irgi deklamuodavo, giedodavo himną, kai kada rengdavo vaidinimus, dalis jaunimo arkliais važiuodavo į Vilnių (matyt, turima omenyje 1940 m. Vasario 16-oji): „Vasario 16 šventė, šokius darė... Jaunimas į Vilnių arkliais važiavo, kiti vietoj šventė. Daug deklamavo, giedojo himną. Kartu buvo ir suaugę. Darė vaidinimus, bet ne kiekvienais metais. „Amerika pirtyje“, „Pirmasis degtindaris“. Reikėjo leidimų iš policijos“ (LIIBR F 73, b. 1381, l. 83) (plačiau: Šaknys 1992: 12). Labai išraiškingai aprašomos Tverėčiaus jaunimo nuotaikos. Kraštotyryninko Antano Bielinio žodžiais, Tverėčiaus parapijoje:

Mes kasmet labai iškilmingai atžymėdavom 16 Vasario dieną, kaip mūsų tautos šventę. Tą dieną darydavo Tverėčiuje Akademią, kur vienas iš mokytojų skaitydavo paskaitą, o paskui būdavo ir meninė dalis. Tai tokioje meninėje

dalyje ir pasirodydavo didesnių kaimų paruošti jaunimo chorai. Tokie minėjimai kai ateidavo, tai lietuviai bažnyčioje užpirkdavo iškilmingas mišias ir po mišių visi bažnyčioje sugiedodavo Lietuvos himną ir po to visi rinkdavosi į špitolę, kur dar būdavo paskaita ir meninė dalis. Tokiu būdu seniau lietuviai mūsų parapijoje, labai iškilmingai pažymėdavo įžymesnes tautines dienas, tuo pademonstruodami savo organizuotumą ir tvirtą tautinį patriotizmą... Aš ir pats 1936 metais už lietuvišką veiklą pakliuvau į jų [lenkų. – Ž. Š.] kalėjimą ir buvau teisiamas. Tik 1938 m. pasikeitus lietuvių lenkų santykiams aš buvau paliuosutas iš kalėjimo, o per Vasario 16 mes keldavome lietuvišką vėliavą ir dar ją įtvirtindavome į medžių pakelėje viršūnes, lenkų pareigūnams prireikdavo ilgesnio laiko, kol tas vėliavas jie sugebėdavo nukrapštyti. O per tą laiką, mes gėrėdavomės jomis ir džiaugdavamės į jas žiūrėdami... Dabar praėjus daugeliui metų, tie laikai atrodo lyg graži pasaka, kuri dabartiniais laikais, dabartiniam jaunimui yra visai nesuprantama (LIIBR F 73, b. 1077, l. 156–158).

Išvados

Jau pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos (1918–1940) metais pradėtos kurti valstybės šventės. Valstybės švenčių kūrimo dinamikos analizė parodė, kad iš visų 1919–1940 m. švęstų valstybės švenčių buvo sureikšmintos keturios valstybės šventės: Nepriklausomos Lietuvos valstybės paskelbimo diena (vasario 16 d.), Steigiamojo Seimo susirinkimo diena (gegužės 15 d.), Žolinė (rugpjūčio 15 d.) ir Vytauto Didžiojo karūnavimo diena (rugsėjo 8 d.). Šios šventės išskirtinę svarbą įgydavo įvairiais laikotarpiais, o valdančiųjų struktūrų išskirta svarbiausia viena valstybės šventė buvo įvardijama Tautos švente. Svarbiausių valstybės švenčių kaita oficialioje spaudoje neretai būdavo motyvuojama ne politiniais, o praktiniais argumentais, nurodant, kad svarbiausioji valstybės – Tautos – šventė turi būti organizuojama šventimui palankiu metų laiku. Tyrimas parodė, kad šventės sezoniškumas nevaicino didesnės reikšmės. Tačiau pasitaikančios prastos oro sąlygos, sąsajos su gavėnios periodu, dr. Jono Basanavičiaus mirtis neužgožė Vasario 16-osios svarbos. Ji net praradusi Tautos šventės statusą ir išskirtinę svarbą įgijus Gegužės 15-ajai, Rugpjūčio 15-ajai ar Rugsėjo 8-ajai, buvo ir toliau švenčiama kaip valstybės šventė, išlaikiusi nedarbo dienos statusą.

Analizuojant valstybės švenčių šventimo formą, reikia pasakyti, kad ypatingo tik vienai šventei būdingo scenarijaus nepavyko suformuoti. Kai kada šventę švęsti pradėdavo išvakarėse, burdavosi į šventines pamaldas bažnyčioje, kūrė laužus, leido fejerverkus, kartais žvakutėmis languose puošė ir savo trobas, ėjo į šventinius vakarėlius su kultūrine programa, paskaitas ar paprastus šokius. Žmonės šventę sutikdavo aptvarkę namus, šventiškai apsirengę, ruošdavo geresnį maistą, gėrė alkoholinius gėrimus, kaip ir per kitas šventes. Ypatingos šventinės simbolikos nebuvo. Taigi valstybės šventės viena nuo kitos šventimo

forma mažai skyrėsi. Ar tai būtų Vasario 16-oji, Gegužės 15-oji, Rugsėjo 15-oji ar Rugsėjo 8-oji diena, šventės pažymėjimo proga spaudoje nurodoma, kad pažymimi nauji nepriklausomo Lietuvos gyvenimo metai. Tai sudaro įspūdį, kad įvairiu laiku švenčiant skirtingas šventes, pažymimas vienas įvykis – Nepriklausomos Lietuvos gimimas.

Paradoksalu, kad nors sąvoka „Tautos šventė“ išreiškė ne tik valstybės, bet lietuvių šventės idėją, Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte iš šių minėtų keturių švenčių, tyrimų duomenimis, buvo išskilmingai minima tik Vasario 16-oji (išskyrus Vytauto Didžiojo metus, kai buvo minima ir rugsėjo aštuntoji). Remiantis autorius lauko tyrimų duomenimis, gauta išvada, kad Vasario 16-oji diena jaunimo buvo labai vertinama 1920–1939 m. Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte, kuriame galimybės ją švęsti oficialiai buvo suvaržytos. Tyrimas rodo, kad okupuotoje šalyje šventės paminėjimas gali įgyti rezistencijos, o slaptas lietuvių simbolio demonstravimas (slaptas Lietuvos trispalvės vėliavos iškėlimas) – ritualo formą. Tai rodo ir J. R. Bagušausko sovietmečio situacijos tyrimai, liudijantys panašius reiškinius 1940–1941 ir 1944–1987 m. (Bagušauskas 1999: 162).

1990 m. atkūrus nepriklausomybę nedarbo dienomis tapo tik Vasario 16-oji. Naujomis valstybės šventėmis tapo kovo 11-oji (Nepriklausomybės atkūrimo) ir nauja Valstybės diena (Mindaugo karūnavimo diena) – liepos 6-oji. Ši jau nėra susijusi su bažnytine švente. Matome karūnavimo idėjos tęstinumą. Tačiau pastaroji šventė, būdama nedarbo diena, savo svarba nepatenka tarp dvylikos 2012–2013 m. svarbiausių vilniečių šeimoje švenčiamų švenčių (Paukštytė-Šaknienė 2016: 13). Analogiškus rezultatus 2005 m. gavo ir sociologė Jolanta Kuznecovienė (Kuznecovienė 2008: 83). Lygindami abi Nepriklausomybės dienas (Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją) matome nežymų Vasario 16-osios prioritetą (2005 m. situacija: Kuznecovienė 2008: 83; 2012–2013 m. situacija: Mardosa 2016: 111–112). Taigi Vasario 16-osios šventės svarbą ir prioritetą prieš kitas valstybės šventes galime stebėti ir šių dienų Lietuvoje. O Steigiamojo Seimo susirinkimo diena (kartu ir tarptautinė šeimos diena) ir Vytauto Didžiojo karūnavimo diena (Švč. Mergelės Marijos gimimo diena ir nuo 1991 m. Padėkos už Lietuvos nepriklausomybės ir laisvės apgynimą diena) tėra tik atmintinos dienos, o Žolinė, nors ir nedarbo diena, kaip valstybės šventė nėra net atsiminama.

Apibendrinant atliktą tyrimą galima teigti, kad valstybės švenčių formavimo procesas yra sudėtingas reiškinys, kuris nesibaigia jos juridiniu įteisinimu ir viešo šventimo scenarijaus paskelbimu. Šventei tinkamo laiko parinkimas, susiejimas su istoriniais įvykiais ar krikščioniška švente, jos populiarinimas per spaudą, mokyklą ar jaunimo organizaciją negarantuoja šventės populiarumo ir ilgaamžiškumo.

Literatūra

- A. G. 1940. Nepriklausomybės šventė Vilniuje, *Lietuvos aidas* 02 17: 1–4.
- Anastasova, Ekaterina. 2011. The National Festive Systems in the Post-Socialist Space – between Past and Present, M. Kõiva (ed.). *The Ritual Year 6: The Inner and the Outer*. The Yearbook of the SIEF Working Group on the Ritual Year: 159–169. Tartu: EKM Teaduskirjastus / ELM Scholarly Press.
- Bagdonas, M. 1924. Gegužės 15, *Lietuva* 05 14: 1.
- Bagušauskas, Juozapas Romualdas. 1999. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Barna, Gábor. 2014. National Feasts, Political Memorial Rites: Feasts of Civil Religion?, G. Barna, I. Povedák (eds). *Politics, Feasts, Festivals*. Yearbook of the SIEF Working Group on the Ritual Year 9: 72–80. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology.
- Bell, Catherine. 1997. *Ritual: Perspectives and Dimensions*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Bieliauskas, Pranas. 2009. *Vilniaus dienoraštis 1915. XII. 26–1919. XI. 26*. R. Laukaitytė (red.). Trakai: Voruta.
- Bieliauskas, Pranas. 2012. *Dienoraštis 1920–1957*. Vilnius: Homo liber.
- Čepienė, Irena. 1992. *Lietuvių etninės kultūros istorija*. Kaunas: Šviesa.
- Didžioji tautos šventė. 1930, *Lietuvos aidas* 09 09: 4–5.
- Dogelis, Povilas. 2017. *Kaspergyventa: 1930–1949 metų dienoraštis*. R. Laukaitytė (pareng.). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Ek-Nilsson, Katarina. 2014. New Political Agendas: The National Day Celebration in Sweden, G. Barna, I. Povedák (eds). *Politics, Feasts, Festivals*. Yearbook of the SIEF Working Group on the Ritual Year 9: 81–85. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology.
- Gustavsson, Anders. 2007. Celebrations of National Holidays in a Norwegian-Swedish Border Perspective, L. Midholm et al. (eds). *The Ritual Year and Ritual Diversity*. Proceedings of the Second Conference of the SIEF Working Group on The Ritual Year. Gothenburg, June 7–11, 2006: 191–200. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen.
- Helsloot, John. 2008. Valentino dienos triumfas Nyderlanduose – po penkiasdešimties metų, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 8(17): 97–116.
- Henderson, Helene. 2005. *Holidays, Festivals, and Celebrations of the World Dictionary*. Griswold, Detroit: Omnigraphics, Inc.
- Hobsbawm, Eric. 1983. Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914, E. Hobsbawm, T. Ranger (eds). *The Invention of Tradition*: 263–308. Cambridge: Cambridge University Press.

Hornborg, Anne-Christine. 2007. Rites for Modern Man. New Ritual Practices in Sweden, L. Midholm et al. (eds). *The Ritual Year and Ritual Diversity*. Proceedings of the Second International Conference of the SIEF Working Group on The Ritual Year. Gothenburg, June 7–11, 2006: 83–92. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen.

J-tis V. 1921. Vasario 16 d. šventė Kaune, *Lietuva* 02 17: 1–2.

Jurevičiūtė, Aušra. 2008. Karo muziejaus vaidmuo kuriant švenčių tradicijas Kaune 1921–1930 m., *Kauno istorijos metraštis* 9: 169–202.

Kas. Vyt. 1939. Kauno visuomenė pasveikino Nepriklausomybės kūrėją Respublikos prezidentą A. Smetoną, *Lietuvos aidas* 02 16: 1.

Kertzer, David I. 1988. *Ritual, Politics, and Power*. New Haven: Yale University Press.

Kriaukeniškis. 1929. Tautos šventės iškilmės Kaune, *Lietuvos aidas* 08 16: 3.

Kuznecovienė, Jolanta. 2008. Šventės švenčiantis lietuvis: bendruomeniško diapazonas, V. Čiubrincas, J. Kuznecovienė (sud.). *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*: 75–88. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Laučkaitė, Laima. 2009. Vilniaus šventės ir pramogos XX a. pradžioje, A. Lapinskienė (sud.). *Imperinis Vilnius (1795–1918): kultūros riboženkliai ir vietinės tapatybės*: 134–150. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Laukaitytė, Regina. 2010. *Lietuvos bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)*. Vilnius: LII leidykla.

Lietuvos konstitucija. 1938, *Vyriausybės žinios* (I dalis) 02 12: 1–9.

Mardosa, Jonas. 2016. Lietuvos valstybės atkūrimo ir nepriklausomybės atkūrimo šventės, Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*: 105–122. R. Paukštytė-Šaknienė (sud.). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Matuzas, Kazys. 1991. *Lietuvos pašto ženklai*. Vilnius: Mintis.

Máté-Tóth, András; Feleky, Gábor Attila. 2014. Ritual Dimensions of Civil Religion, G. Barna, I. Povedák (eds). *Politics, Feasts, Festivals*. Yearbook of the SIEF Working Group on the Ritual Year 9: 65–71. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology.

Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2016. Įvadas, Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*: 9–28. R. Paukštytė-Šaknienė (sud.). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Pauliukas, Antanas. 2017. *Dienynas 1918–1941 m. I: 1918 m. rugsėjo 1-oji–1926 m. birželio 30-oji*. G. Rudis (pareng.). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Platvoet, Jan G. 2008. Ritual: Religious and Secular, J. Kreinath et al. (eds). *Theorizing Rituals: Classical Topics, Theoretical Approaches, Analytical Concepts*: 161–206. Leiden, Boston: Brill.

Po Gegužės 15 d. 1928, *Lietuvos aidas* 05 16: 1.

- Po 9 metų. 1928, *Lietuvos aidas* 05 15: 1.
- Rp. 1925. Gegužės penkioliktos dienos iškilmės, *Lietuva* 05 16: 3.
- Sedakova, Irina. 2008. Inventing the Ritual Year in Modern Russia, I. Sedakova (ed.). *The Ritual Year 3: The Ritual Year and History*. Proceedings of the Third International Conference of the SIEF Working Group on the Ritual Year. Strážnice, May 25–29, 2007: 51–59. Národní ústav lidové kultury.
- Senvaitytė, Dalia. 2013. Kalendorinių švenčių diskursas tarpukario Lietuvos periodikoje, *Soter* 45(73): 115–138.
- Sirutavičius, Vladas. 2001. Šventės nacionalizavimas. „Tautos šventės“ atsiradimas Lietuvos Respublikoje XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje, V. Sirutavičius, D. Staliūnas (sud.). *Nacionalizmas ir emocijos (Lietuva ir Lenkija XIX.–XX a.)*. Lietuvių atgimimo istorijos studijos 17: 133–145. Vilnius: LII leidykla.
- Smetona, Antanas. 1990. Tautiškas ir valstybiškas auklėjimas, Antanas Smetona. *Rinktiniai raštai*: 379–380. A. Eidintas (sud.). Kaunas: Menta.
- Susikaupimo šventė. 1939, *Lietuvos aidas* 09 08: 1.
- Šaknys, Žilvytis. 1992. Vasario 16-oji Lietuvos kaime, *Liaudies kultūra* 1: 12.
- Šaknys, Žilvytis. 2015. Karaimų kalendorinės šventės valstybinių švenčių aspektu, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 15(24): 99–128.
- Švenčių ir poilsio įstatymas. 1925, *Vyriausybės žinios* 02 02: 1–2.
- Švenčių ir poilsio įstatymas. 1930, *Vyriausybės žinios* 05 14: 2–3.
- Švenčių ir poilsio įstatymui vykdyti taisyklės. 1930, *Vyriausybės žinios* 09 02: 4–5.
- Šventės nuotaika. 1928, *Lietuvos aidas* 02 16: 1.
- Tautos šventę švenčiant. 1925, *Lietuva* 05 14: 1.
- Tautos šventė. 1929, *Lietuvos aidas* 08 14: 1.
- Tautos šventė pradėta susikaupimo nuotaika. 1939, *Rytinis Lietuvos aidas* 09 09: 2.
- Tautos šventės dienos tvarka. 1919, *Lietuva* 02 16: 2.
- Tautos šventės iškilmės Kaune. 1920a, *Lietuva* 02 18: 2.
- Tautos šventės iškilmės Kaune. 1920b, *Lietuva* 02 19: 2–3.
- Vaikų šventė. 1925, *Lietuva* 05 16: 3.
- Vasario 16 d. Tautos laimėjimo šventė. Visa Lietuva džiaugias ir linksminas! 1921, *Lietuva* 02 16: 1.
- Viliūnas, Giedrius. 2001. Vytauto Didžiojo kultas tarpukario Lietuvoje, V. Sirutavičius, D. Staliūnas (sud.). *Nacionalizmas ir emocijos (Lietuva ir Lenkija XIX.–XX a.)*. Lietuvių atgimimo istorijos studijos 17: 68–102. Vilnius: LII leidykla.
- Vyšniauskaitė, Angelė. 1993. *Mūsų metai ir šventės*. Kaunas: Šviesa.
- Мардоса, Йонас. 2014a. Государственные праздники и вопросы формирования гражданского общества в многонациональной среде: на примере

Вильнюса. Теоретические проблемы этнической и кросс-культурной психологии, В. В. Гриценко (ред.). *Материалы Третьей Международной научной конференции 30–31 мая 2014г.* 1: 201–205. Смоленск: Смоленский гуманитарный университет.

Мардоса, Ионас. 2014b. Некоторые результаты изучения вопросов гражданского общества в современном Вильнюсе, Ю. В. Попков (ред.). *Этно-социальные процессы в Сибири. Тематический сборник*: 155–159. Новосибирск: ИФПР СО РАН.

State (National) Holidays in Lithuania between 1918 and 1940

Žilvytis Šaknys

Summary

The state (national) holiday is not an old phenomenon. On one hand, as an integral part of nation-building, the system of state holidays plays a key role in the process of forming and maintaining the national identity. On the other hand, state holidays also show much about the society that created them. Therefore, researching state holidays is important for understanding the national culture. Although various studies have been carried out on state holidays, they have not analysed the state holiday structure between 1918 and 1940. Neither have they attempted to analyse the commemoration of state holidays in the city and the countryside, in independent Lithuania and in the Vilnius region.

The list of feasts and public holidays, especially religious ones, was quite constant between 1920 and 1940. In 1920, the Lithuanians celebrated New Year's Day (1 January), the Feast of the Epiphany (6 January), St Casimir's Day (4 March), St Joseph's Day (18 March), Good Friday, Holy Saturday, Easter Sunday, Easter Monday, Ascension Day, Corpus Christi, Joninės (St John's Day, 24 June, observed only in 1920), the Feast of St Peter and Paul (29 June), Žolinė (the Feast of the Assumption, 15 August), All Saints' Day (1 November), the Feast of the Immaculate Conception (8 December), Kūčios (Christmas Eve, 24 December), and Christmas (25 and 26 December). In some years, Pentecost Monday was observed as well.

This was not the case with state holidays, with the exception of the Day of the Restoration of the State of Lithuania (16 February). International Workers' Day (1 May) was celebrated only until the 1930s, the Day of the Constituent Assembly

of Lithuania (15 May) from 1924 to 1928, and the Day of the Coronation of Vytautas the Great (8 September) from 1930 to 1940. The Feast of the Assumption acquired the status of a state holiday only in 1929 (Šaknys 2015: 104–106).

The importance attributed by the government to state holidays also varied. The expression 'National Day' (*Tautos šventė*), which denotes the most important state holiday in Lithuania, was often used in the press between 1918 and 1940. But in fact, it could mean various holidays, such as the Day of the Restoration of the State of Lithuania, the Day of the Constituent Assembly of Lithuania, Žolinė (the Feast of the Assumption, 15 August), or the Day of the Coronation of Vytautas the Great. Using publications (the newspapers *Lietuva* and *Lietuvos Aidas*), state laws, postage stamps, published diaries (by Pranas Bieliauskas, Povilas Dogelis and Antanas Pauliukas), data from fieldwork carried out in Lithuania and ethnic Lithuanian areas in Poland and Belarus between 1988 and 1992, and other published sources and studies, the article analyses the state holidays that were observed in the Republic of Lithuania between 1918 and 1940.

The aim of the article is to show state holidays formed in Lithuania, by applying the historical comparative method. In doing so, it highlights the dynamics of the development of state holidays, analyses their hierarchical changes, distinguishes between different forms of state holidays and the priority given to them by society, and finally analyses the characteristics of Lithuanian state holidays in the parts of Lithuania that were occupied by Poland between 1920 and 1939.

The research shows that the country started observing state holidays during the first years of independence (1918 to 1940). The analysis of the dynamics of the development of state holidays shows that four holidays were most important in 1919–1940, the Day of the Restoration of the State of Lithuania (16 February), the Day of the Constituent Assembly of Lithuania (15 May), Žolinė, (the Assumption, 15 August), and the Day of the Coronation of Vytautas the Great (8 September). These holidays acquired a special importance at different times. The most important state holiday chosen by the government was called the National Day.

In the official press, the change in the most important state holiday was often motivated not by political but by practical arguments, meaning that the most important day in the nation's history, the National Day, should be at a suitable time of the year. The research shows that the seasonality of the holiday did not play an important role. However, the cold weather, the concurrence with Lent, and the death of Dr Jonas Basanavičius did not reduce the importance of the 16 February holiday. Even after it lost its status as the National Day, when the holidays of 15 May, 15 August and 8 September gained a special importance, the Lithuanians continued to commemorate it as a state holiday.

In the analysis of the ways of observing a state holiday, we note that there was no single scenario. Sometimes the commemoration began on the eve of the feast, by attending church services, building a bonfire, and setting off fireworks, and sometimes by decorating houses and lighting candles in windows, going to cultural parties, and organising lectures or simply dances. People observed a state holiday by tidying their homes, putting on smart clothes, and preparing special food. They used alcoholic beverages as they did on other occasions. There were no special symbols attributed to state holidays; therefore, the commemorations did not differ from each other much. On any given occasion, whether it was 16 February, 15 May, 15 August or 8 September, the Lithuanian press noted that the holiday marked another year of independent life in Lithuania. It gave the impression that different holidays observed at different times marked the same event, the birth of independent Lithuania.

Paradoxically, although the concept of a 'National Day' expressed not only the idea of statehood but also the idea of a Lithuanian celebration, in the Vilnius region, which was occupied by Poland, out of the four holidays mentioned above, only the 16 February holiday was commemorated in a more celebratory style (except in the Year of Vytautas the Great, when the 8 September holiday was also celebrated). Based on the author's fieldwork, the conclusion can be drawn that the 16 February holiday was appreciated more by young people living in the occupied Vilnius region in 1920–1939, where the possibilities to observe it were formally limited. The research also shows that in the occupied part of the country, the commemoration of a holiday could be a form of resistance, while the secret display of Lithuanian symbols (putting up the Lithuanian flag) could take on the form of a ritual. The research about the Soviet period conducted by J. R. Bagušauskas testifies to similar phenomena in 1940–1941 and 1944–1987 (Bagušauskas 1999: 162).

After the restoration of independence in 1990, only the 16 February holiday became a public holiday. March 11 (the day of the restoration of independence) and the new 6 July holiday, Statehood Day (the coronation of Mindaugas), gained the status of state holidays. The latter is not associated with the Church, and refers to the continuity of the idea of the coronation. However, as a public day, the holiday does not make it to the list of the 12 most important holidays which Vilnius residents recognised in 2012 and 2013 (Paukštytė-Šaknienė 2016: 13). In 2005, the sociologist Jolanta Kuznecovienė made similar findings (Kuznecovienė 2008: 83). When comparing the two holidays commemorating independence (16 February and 11 March), the slight precedence of the 16 February holiday over the 11 March holiday can be noted (the situation in 2005: Kuznecovienė 2008: 83; and the situation in 2012–2013: Mardosa 2016: 111–112). The same importance and priority can be also observed in contemporary Lithuania.

Meanwhile, the Day of the Constituent Assembly of Lithuania (together with the International Day of Families) and the Day of the Coronation of Vytautas the Great (the Nativity of the Blessed Virgin Mary, and from 1991, Thanksgiving for Independence and Defending Lithuania's Freedom) only have the status of commemorative days. While Žolinė, or the Assumption, a public holiday, has not been observed as a state holiday.

To sum up, the process of forming state holidays is a complex phenomenon, not limited to legal validation and the announcement of a public celebratory scenario. Choosing the time for a commemoration, relating it to historical events or a Christian feast, and promoting it through the press, schools or youth organisations, may not ensure a holiday's popularity and longevity.

Gauta 2018 m. gegužės mėn.